

Т. В. Перекрест

*чл.-кор. АЕН України
м. Запоріжжя*

ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ТУРИЗМУ: НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Туризм як соціально-економічне явище все більше набирає всіх ознак самостійної галузі національної економіки. По-перше, його суб'єктами є досить однорідні за призначенням і технологією виробництва товарів і послуг підприємства (туристичні бази, готелі, фірми, транспорт, зв'язок тощо). По-друге, поступово вдосконалюється система управління туризмом. І, по-третє, незважаючи на значну диверсифікацію, у туристичній індустрії створюється однорідна за цільовим призначенням продукція.

Розвиток туристичного бізнесу дозволив багатьом країнам з менш привабливими, ніж в Україні, природними та культурно-історичними передумовами підвищити рівень соціально-економічного розвитку. Наявні туристичні ресурси сприяють входженню України на

світовий туристичний ринок. Але навіть значний туристичний потенціал ще не дає гарантії успішного розвитку туристичної індустрії. Для підвищення ефективності роботи туристичної сфери економіки необхідно регулювати цим процесом як на загальнонаціональному рівні, так і в регіонах.

Туризм істотно впливає на економічний розвиток держави та регіонів, сприяє створенню нових робочих місць, є джерелом поповнення бюджету та припливу валютних надходжень, поєднує прибутковість з екологічною рівновагою. Крім того, стимулює розвиток багатьох галузей економіки таких як будівництво, транспорт, сільське господарство, культура, мистецтво тощо, які прямо чи опосередковано пов'язані з туристичною індустрією. Враховуючи велике значення туристичної галу-

зі, Українська держава задекларувала її одним з пріоритетних напрямів розвитку національної економіки. Але разом з тим Україна, маючи усі передумови для розвитку туризму, не приділяла належної уваги розвитку цієї галузі економіки. У зв'язку з такою ситуацією питання проведення якісної оцінки економічної ефективності туризму набувають актуальності.

Дослідженню проблем, які виникають в процесі планування, регулювання, організування, оцінювання та налагодження ефективної роботи туристичної індустрії присвячені чисельні наукові праці, зокрема Агафонової Л. Г., Балабанова І. Т., Дядечка Л. П., Пуцентейла П. Р., Ткаченко Т. І., Шарапової А. О. [1, 2, 4, 9, 11, 12] та інших вчених. Про шляхи вирішення проблем розвитку туризму окремого регіону, дослідження потенціалу туристичної галузі реалізації інвестиційних проєктів йдеться у працях: Дуровича А. П., Любіцевої О. О., Пракера Ю. М. [3, 5, 7] та інших авторів. Але не достатньо досліджено і немає єдиної методики оцінювання економічної ефективності туризму та його особливостей. Тому пошук можливостей розв'язання вказаних проблем зумовив вибір теми даного дослідження.

Економічна ефективність туризму означає одержання економічного ефекту від організації туризму в масштабах держави; туристського обслуговування населення регіону; виробничо-обслуговуючого процесу туристської фірми. Це, в свою чергу, потребує розгляду проблеми визначення народногосподарського критерію ефективності туризму в трьох аспектах — на рівні суспільства, галузі та окремої туристської фірми [6].

Туризм безпосередньо бере участь у створенні національного доходу країни. Сукупний внесок туризму в економіку країни включає як прямий так і непрямий вплив.

Однією із особливостей туризму є те, що туристський продукт, вироблений на експорт, не вивозиться із країни, а в ній реалізується. Споживач туристського продукту сам переборює відстань, що відокремлює його від туристського продукту, що його цікавить.

Туризм, як торгівлю послугами на світовому ринку, можна назвати невидимий експорт. Він вносить відповідний вклад у платіжний баланс країни.

Наприклад, зважаючи на те, що в Україні розвинений більшою мірою виїзний міжнародний туризм, вивіз валюти значно перевищує її ввіз, що, безумовно, є негативним впливом на економіку країни.

Туристські витрати — споживчі витрати відвідувача, які пов'язані із забезпеченням його потреб як туриста, і здійснені ним перед, протягом та після поїздки та у місцях відвідування [2].

Головні туристські витрати:

Комплексні тури (пакет послуг).

Послуги розміщення (короткотермінового проживання).

Харчування та напої.

Послуги пасажирського транспорту.

Екскурсійне обслуговування.

Послуги перекладача.

Організаційні послуги: туроператора, турагента.

Рекреаційні, культурні, розважальні, спортивні заходи.

Придбання сувенірної продукції, фототоварів, відвіданя магазинів.

Страхування.

Інші (у т. ч. фінансові послуги, оренда транспортних засобів тощо).

Для розрахунку обсягів туристської діяльності країни (регіону) використовуються наступні статистичні форми:

№ 1 ПВУ «Зведений звіт про пропуск осіб та транспортних засобів через держкордон України».

№ 2 ПВУ «Зведений звіт про виїзд громадян України за кордон».

№ 3 ПВУ «Зведений звіт про іноземців, які в'їхали до України».

№ 1 ТУР «Звіт про діяльність туристичної організації».

№ 1- готель «Звіт про роботу готелю».

№ 1 - ОТ «Звіт дитячого оздоровчого закладу (табору)».

№ 1 - послуги «Звіт про обсяги реалізованих послуг».

№ 1 - курорт «Звіт санаторно-курортного (оздоровчого) закладу».

№ 8 - НК «Звіт про роботу музею».

Для оцінки туристської діяльності країни (регіону) використовують основні показники [11]:

кількість відвідувачів;

кількість іноземних (в'їзних) відвідувачів;

кількість зарубіжних (виїзних) відвідувачів;

кількість внутрішніх туристів;

кількість екскурсантів;

середня тривалість перебування;

показник середньодобових витрат відвідувача;

показник обсягу туристського;

показник валових туристських витрат в інших країнах — показник, що відображає обсяг туристського споживання громадян України за її кордоном;

кількість суб'єктів галузі туризму;

чисельність працівників галузі;

обсяг послуг, наданих підприємствами сфери туризму;

коефіцієнт завантаження засобів.

Стосовно системи економічних показників розвитку туризму, то вона включає:

обсяг туристського потоку;

стан і розвиток матеріально-технічної бази;

показники фінансово-економічної діяльності туристської фірми;

показники розвитку міжнародного туризму.

Туристський потік — це постійне прибуття туристів до країни (регіону).

До показників, що характеризують туристський потік відносяться: загальна кількість туристів, у тому числі організованих й самодіяльних; кількість туроднів (ночівель, ліжко-днів); середня тривалість (час) перебування туристів у країні (регіоні) [4].

Туристський потік — явище нерівномірне. Тому для характеристики нерівномірності туристського потоку застосовують коефіцієнт нерівномірності, який може бути обчислений трьома способами, залежно від мети й завдання аналізу динаміки туристського потоку.

Показники, що характеризують стан і розвиток матеріально-технічної бази туризму, визначають її потужність у даній країні (регіоні).

До них відносяться: ліжковий фонд будинків відпочинку, пансіонатів, турбаз, готелів, санаторіїв, а також кількість ліжок, наданих місцевими жителями; кількість місць у торгівельних залах підприємств харчування для туристів; кількість місць у театрах, відведених для туристів; кількість ванн у водолікарнях, відведених для туристів та ін.

Показники фінансово-економічної діяльності туристської фірми включають: обсяг реалізації туристських послуг або виторг від реалізації послуг туризму, показники використання робочої сили (продуктивність праці, рівень витрат на оплату праці та ін.), показники використання виробничих фондів (фондовіддача, оборотність оборотних коштів та ін.), собівартість послуг туризму, прибуток, рентабельність, показники фінансового стану туристської фірми (платоспроможність, ліквідність, фінансова стабільність та ін.).

Показники, що характеризують стан і розвиток міжнародного туризму — кількість туристів, що відвідали закордонні країни (визначається по числу перетинання державного кордону); кількість туроднів відносно іноземних туристів; сумарні грошові витрати, зроблені туристами за час закордонних поїздок.

Розвиток туризму для країни (регіону) має як переваги, так і недоліки.

До основних переваг слід віднести:

особисті доходи (заробітна плата працівників туристської та суміжних галузей, доходи власників);

зайнятість (робочі місця в галузі туризму та суміжних галузях);

комерційні надходження (валові надходження, що створюються завдяки витратам туристів, чистий прибуток підприємств туристської та суміжних галузей);

державні доходи (податки, збори, доходи державних підприємств);

частка туризму у формуванні ВВП, ВНП;

збільшення грошового потоку, в т. ч. надходження іноземної валюти;

залучення капіталу, в т. ч. іноземного;

реформується структура відпочинку, яка може бути використана як туристами, так і місцевим населенням.

Основні недоліки:

вплив на зростання цін на місцеві товари й послуги, на земельні й інші природні ресурси, на нерухомість; сприяння відтоку грошей за кордон при туристському імпорті;

екологічні й соціальні проблеми.

Треба зауважити, що економічна ефективність туризму припускає його розвиток лише паралельно з іншими галузями народногосподарського комплексу.

Для характеристики динаміки та ефективності розвитку туристської галузі характеризуються показники, як правило, за останні 3–5 років.

До основних показників економічної ефективності діяльності туристичних підприємств та туристичної галузі можливо віднести наступні [6, с. 368]:

темперосту та приросту обсягу споживання туристського продукту, характеризують динаміку обсягу реалізованих послуг і товарів туристського призначення.

темперосту та приросту обсягу споживання туристського продукту в зівставних цінах, характеризують динаміку фізичного обсягу реалізації туристських послуг і товарів.

фондовіддача та рентабельність основних фондів туристичних підприємств, характеризують ефективність використання основних фондів.

коефіцієнт завантаження номерного фонду підприємств готельного господарства, характеризує ефективність використання пропускнуої спроможності номерного фонду підприємств готельного господарства.

продуктивність праці (виробіток), кількість працюючих на 1000 туристів, кількість працюючих на підприємствах готельного господарства, характеризують ефективність використання трудових ресурсів.

мультиплікатор доходів від туризму, характеризує приріст чистого національного продукту країни від інвестицій в туристську діяльність.

частка туризму в валовому внутрішньому продукту країни, характеризує внесок туризму в економіку країни. Валовий внутрішній продукт (ВВП) — узагальнюючий грошовий показник вартості всіх кінцевих товарів (продуктів) і послуг, вироблених на території даної країни за рік.

частка туризму в валовому національному доході країни та частка туризму в доходах від експорту, характеризують внесок туризму в економіку країни.

частка туризму в зовнішньоторговельному обороті, характеризує питому вагу послуг міжнародного туризму в складі експорту та імпорту країни.

темперосту платежів туристських підприємств до бюджету, характеризує динаміку податкових надходжень від туристичних підприємств до бюджету.

сальдо туристського балансу країни, характеризує співвідношення між в'їжджаючими та виїжджаючими туристами.

сальдо платіжного балансу по статті «Подорожі», характеризує співвідношення між експортом та імпортом туристських послуг.

рівень зайнятості в туризмі, характеризує питому вагу працівників, зайнятих у туризмі в загальній чисельності працюючих країни.

Проведемо оцінку економічної ефективності туризму на прикладі Львівської області яка входить до п'ятірки найбільш привабливих та популярних туристично-рекреаційних регіонів України.

Туризм на Львівщині стрімко інтегрується у світову туристичну індустрію, набуває все відчутнішого значення для місцевого господарства і характеризується за останнє десятиліття, за виключенням кризового 2009 року, позитивною та сталою динамікою. У 2010 році спостерігається ріст туристичної активності, який можна пояснити вдало обраною маркетинговою політикою, завершенням кризового періоду в туристичній сфері, а також політикою сприяння розвитку туризму з боку місцевих органів влади. Статистичні показники фінансово-господарської діяльності туристичних підприємств області свідчать про зростання у 2010 році у порівнянні з минулим роком обсягу реалізації туристичних послуг та кількості туристів, яким надано туристичні послуги.

Львівщину відвідують туристи більш ніж із 100 країн світу. Найбільше туристів з Польщі, Білорусії, Латвії, Російської Федерації, Німеччини, США, Канади, Великобританії, Данії, Франції, Азербайджану, Австрії, Італії, Ізраїлю, Угорщини.

Виїзний туризм є вигіднішою формою діяльності туристичних підприємств, ніж в'їзний (іноземний) та внутрішній туризм. Виїзним туризмом займається майже кожна туристична фірма, а в'їзним та внутрішнім туризмом — близько 20 % туристичних підприємств області. Проте дані моніторингу, який проводиться щороку в літній туристичний сезон, свідчать про те, що на території обласного центру щоденно перебуває близько 3 тисяч іноземних туристів, а у вихідні до 5–6 тис., з яких 60 % — туристи з Польщі, 20 % — туристи з країн-учасниць СНД та інші.

Туристичні послуги надають 354 туристичних підприємств. Туристично-екскурсійні маршрути обслуговують 750 кваліфікованих екскурсиводів та гідів-перекладачів; функціонують: 124 санаторно-курортних заклади, 500 садіб зеленого туризму, 250 закладів проживання, 280 закладів харчування, 12 туристично-інформаційних центрів, понад 162 державних і громадських музеїв та галерей, 10 театрів, інші туристичні й відпочинкові заклади; 320 найбільш відвідуваних туристичних об'єктів та архітектурних пам'яток, 37 природних комплексів. В області надають послуги з підготовки фахівців туристичного супроводу 8 організацій, працює 3 консульські установи, 14 туристичних громадських організацій. До чемпіонату ЄВРО-2012 розроблено та впроваджено понад 50 туристично-екскурсійних маршрутів, громадськими і приватними туристичними організаціями постійно створюються нові маршрути [8].

Аналіз державної статистичної звітності (форма № 1 ТУР) за результатами фінансово-господарської діяльності туристичних підприємств області у 2010 році свідчить про такі зміни у туристичній галузі регіону [10].

У зв'язку із скасуванням ліцензування турагентської діяльності відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження державного регулювання господарської діяльності» № 2608-VI від 19.10.2010 станом на 1.01.2011 р. ліцензіями на туристичну діяльність у Львівській області володіли 140 туроператорів.

Відповідно до п. 30 ст. 9 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» ліцензуванню підлягає лише туроператорська діяльність, турагентська діяльність ліцензуванню не підлягає. Суб'єкти господарювання, які раніше отримали ліцензії на турагентську діяльність можуть працювати як по ліцензіям, так і без них. Проте, не зважаючи на зміни у ліцензійному законодавстві, за звітний період прозвітувалися як туроператори, так і турагенти Львівської області у загальній кількості — 244 підприємства, що становить 69 % від загальної кількості туристичних підприємств області (табл. 1).

Отже, показники екскурсійної діяльності знизились у порівнянні з минулим роком (-30 %).

Така ситуація пояснюється низьким рівнем звітності про обсяги реалізованих послуг фахівцями туристич-

ного супроводу, що отримали в установленому порядку Дозвіл на право здійснення туристичного супроводу фахівцям туристичного супроводу, та надають самостійно послуги туристичного супроводу як суб'єкти підприємницької діяльності. Також не звітують як суб'єкти господарювання — пансіонати, санаторії, готелі, у трудових відносинах з якими перебувають фахівці туристичного супроводу, які згідно із чинним законодавством України про державну звітність, повинні подати до органів державної статистики та місцевого органу виконавчої влади в галузі туризму — звіт про діяльність туристичної організації.

Вітчизняні туристи у 2010 році виїжджали у 52 країни світу. Країнами - лідерами прийому туристів-громадян України у 2010 році стали: Угорщина — 13 904 туристів (у 2009 році — 6,1 тис. осіб), Чехія — 12 671 туристів (у 2009 році — 1,7 тис. осіб), Туреччина — 11 365 (у 2009 році — 13,4 тис. осіб), Єгипет — 11 331 туристів (у 2009 році — 8,0 тис. осіб), Польща — 7 979 туристів (у 2009 році — 6,6 тис. осіб), Франція — 6 733 туристів (у 2009 році — 2,0 тис. осіб), Болгарія — 6 504 туристів (у 2009 році — 7,0 тис. осіб), Італія — 5 358 туристів (у 2009 році — 1,8 осіб), Чорногорія — 5 028 туристів (у 2009 році — 9,5 тис. осіб), Австрія — 3 990 туристів (у 2009 році — 2,0 тис. осіб), Хорватія — 3 605 туристів (у 2009 році — 2,2 тис. осіб), Німеччина — 1 965 туристів (1,3 тис. осіб), Швейцарія — 1 511 (у 2009 році — 717 осіб), Греція — 1 320 туристів (у 2009 році — 1,1 тис. осіб). У 2010 році більшість туристів віддали перевагу морському відпочинку і екскурсійно-пізнавальним поїздкам. Цього року серед туристів-громадян України Угорщина та Чехія були популярнішими за Єгипет та Туреччину [10].

Такі зміни в позиціях у порівнянні з минулими роками можна пояснити:

дестабілізацією політичної ситуації в Північній Африці і на Близькому Сході;

відміною вимоги Чеської Республіки, згідно з якою громадяни України для отримання візи повинні були пред'явити медичну довідку про відсутність у них інфекційних захворювань;

підвищеною популярністю на дешевший автобусний транспорт до сусідніх країн у порівнянні з дорожчими авіаперевезеннями до Туреччини та Єгипту.

У 2010 році туристичними підприємства Львівщини надали послуги іноземним туристам із 39 країн світу. Від загальної кількості обслуговуваних туристів, іноземні туристи у відсотковому відношенні становили 6,4 %. Серед них туристи з: Польщі — 3 158 туристів, Білорусії — 1 744 туристи, Російської Федерації — 1 508 туристів, Латвії — 1 056 туристів, Австрії — 351 турист, Німеччини — 326 туристів, Азербайджану — 338 туристів, Канади — 160 туристів, Сполучених Штатів Америки — 156 туристів, Ізраїлю — 113 туристів, Молдови — 104 туристи, Литви — 102 туристи. Проте дані моніторингу, який проводиться щороку у м. Львові у літній туристичний сезон, свідчать про наступне: на території міста щоденно перебуває близько 3 тисячі іноземних туристів, а у вихідні до 5–6 тисяч, з яких 60 % — туристи з Польщі, 20 % — туристи з країн — учасниць СНД та інші. Такі показники пояснюються великою популярністю неорганізованого туризму серед грома-

Оцінка туристської діяльності Львівської області

Основні показники	2007	2008	2009	2010	Відхилення показника (%) у співвідношенні до 2009
Кількість обслужених туристів, осіб	117 064	143 610	111366	153 939	+38
Іноземних туристів, осіб	9 478	14 061	9 621	9 894	+3
Туристів, які виїжджали за кордон, осіб	58 290	76 851	60 138	102 340	+70
Туристів охоплених внутрішнім туризмом, осіб	49 296	52 697	41 607	41 705	+0,2
Кількість екскурсантів, осіб	78 143	78 418	79 695	56 045	- 30

дьян сусідніх держав і у світі загалом. Тобто, туристи самостійно, без участі туристичних фірм розробляють маршрут поїздки, визначають об'єкти екскурсійного відвідування, планують місця нічлігів, оформлюють виїзні документи.

Обсяг наданих туристичних послуг туроператорів та турагентів у 2010 році становив 257, 889 млн. грн., що на 60 % більше у порівнянні з 2009 роком.

Але, зменшились платежі до бюджету ліцензіатів у 2010 році у порівнянні з минулим роком на 1 % і становлять 5 млн. 166 тис. грн. В середньому на одного ліцензіата припадає 14,6 тис. грн.

Таблиця 2

Показники фінансово-економічної діяльності*

Основні показники	2009	2010	Відхилення	
			абсолютне	відносне
Обсяг наданих туристичних послуг, млн. грн.	160,815	257,889	+97,074	+60,36
Платежі до бюджету, млн. грн.	5, 251	5, 166	-0,085	-1,61
Заборгованість перед бюджетом, тис. грн.	77	70,8		
Надходження валюти від надання послуг нерезидентам України, тис. дол.	1291	921, 135	-369,86	-28,65

У розрахунку на одного працівника, показники 2010 року є вищими на 37 % за аналогічні показники 2009 року: в середньому на одного працівника припадає по 197 обслуговуваних туристів.

Порівняльна таблиця змін фінансово-економічної діяльності наведена в табл. 2.

У зимовий туристичний сезон вітчизняні туристи в основному обирали гірськолижні курорти Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської області, або активний відпочинок в горах Польщі, Австрії та Словаччини.

Цього сезону, серед туристів, які виїжджали за кордон, популярним був також морський відпочинок в Єгипті, Туреччині, Ізраїлі.

Згідно проведеного аналізу, визначені наступні підприємства, які обслужили найбільшу кількість туристів (табл. 3).

Згідно табл. 3 найбільшу питому вагу у 2009 р. займає ТЗОВ СП «Міст-тур» — 74 %, у 2010 р. — ТЗОВ «Аккорд-тур» (49 %). З таблиці 4 бачимо, що у 2010 р.

* Підраховано за даними [10]

Таблиця 3

Порівняльна таблиця діяльності туристичних підприємств

№ з/п	Назва підприємства	2009 р., кількість туристів	2010 р., кількість туристів
1	ТЗОВ «Аккорд-тур»	-	47 350
2	ТЗОВ СП «Міст-тур»	112 775	11 835
3	ДП СП «Трайидент консалтинг та інвестиції»	10 875	8873
4	Львівське ЗАТ по туризму та екскурсіях «Львівтурист»	7410	7008
4	ПП «Туристична фірма «Петбо»	4 780	3775
5	ПП «Карасан»	4120	-
6	ТЗОВ «Алголь»	-	6077
7	ПП «Тур-ретур»	3 955	5 076
8	ПП «Океан-тур»	-	4 100
9	ТЗОВ «Віват»	3 632	2 556
10	ТЗОВ «Насорох»	3 178	-

Таблиця 4

Перелік туристичних підприємств, які сплатили найбільшу кількість платежів до бюджету*

№ з/п	Назва підприємства	Сума, тис. грн.	Структура, %
1	ТЗОВ «Аккорд-тур»	628,100	18,5
2	ДП СП «Трайидент консалтинг та інвестиції»	600,400	17,6
3	Львівське ЗАТ по туризму та екскурсіях «Львівтурист»	599,000	17,5
4	ТЗОВ СП «Міст-тур»	539,100	15,8
5	ТЗОВ «Віват»	272,500	8,0
6	ДП «Львів-Інтуртранс плюс» ВАТ «Львів-інтуртранс»	199,200	5,9
7	ПП «Компанія «Ілона»	167,000	4,9
8	ТЗОВ «Алголь»	145,500	4,3
9	ТЗОВ «Еліт-нова»	142,000	4,2
10	ПП «Тур-Галичина»	113,000	3,3
	Разом	3 405,8	100,0

ТЗОВ «Аккорд-тур» сплатило найбільшу кількість платежів до бюджету (18,5 %) (табл. 4).

Подальший розвиток туризму та рекреації Львівщини гальмується через невиразний образ Львівщини на туристичному ринку; низький рівень розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури; невідповідність засобів розміщення світовим стандартам; незадовільний стан доріг; відсутність під'їздів до багатьох туристичних об'єктів; відсутність дорожніх вказівників і туристично-інформаційних знаків;

недостатня кількість місць короткочасного відпочинку вздовж доріг; незадовільний стан пам'яток історико-архітектурної спадщини, що не підлягають

використанню для туристичних потреб; незабезпечення професійними кадрами в галузі туризму і рекреації; недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази в галузі туризму; слабка взаємодія місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо забезпечення розвитку туризму і рекреації в регіоні; недостатність методичної, організаційної, інформаційної та матеріальної підтримки з боку держави. суб'єктів туристичної діяльності, які здійснюють організацію прийому туристів в області; низька якість та недостатній асортимент туристичних послуг; неналежний стан туристичних маршрутів; недостатність туристичної інформації як для туристів, так і для підприємств, що надають послуги у сфері туризму (карт, рекламної продукції, інформації про область, недосконалість бази даних щодо туристично-рекреаційних об'єктів тощо); неефективне використання туристично-рекреаційного потенціалу в сільській місцевості як одного з чинників зменшення безробіття; неефективна діяльність відповідних структур щодо забезпечення екологічної безпеки території для розвитку рекреаційного бізнесу.

Для того, щоб туристична індустрія України як в цілому в державі, так і в окремих регіонах зайняла чільне місце в економічному зростанні, необхідно вирішити на державному рівні ряд таких першочергових завдань: створити службу обліку й охорони туристичних ресурсів; створити службу визначення попиту та реклами; розробити програми розвитку індустрії туризму кожної області та планів капітального будівництва й інвестування; вирішити питання підготовки туристичних кадрів (курси, технікуми, коледжі, інститути, університети) та управління підприємствами готельного господарства, харчування, виробництва; скоординувати роботу туристичних організацій з транспортними агентствами, культурними установами; підприємства індустрії туризму повинні відраховувати частину прибутку в місцеві бюджети на формування інфраструктури та благоустрою району; провести оцінку економічної ефективності туризму та рекреаційну оцінку територій; визначити найсприятливіші для розвитку туризму і лікування території; розробити класифікацію місць відпочинку за ступенем значущості, природними умовами, функціональними ознаками; розробити методи обґрунтування норм одночасного навантаження на різні природні комплекси.

До основних напрямків туристичної політики України належать: захист прав подорожуючих; захист інтересів виробників вітчизняного туристичного продукту; всіляка підтримка внутрішнього та в'їзного туризму, що може проявлятися у формі: прямих інвестицій у формування туристичної інфраструктури; наукового та рекламно-інформаційного забезпечення просування національного туристичного продукту на світовому ринку; податкових та митних пільг, стимулюючих надходження інвестицій.

Вагомість туризму для національної економіки не є чітко визначеною, оскільки в загальній кількості спожитих у певному періоді товарів та послуг неможливо виокремити ту їх частку, що припадає на споживання туристів. Практично неможливо із загального обсягу реалізованих товарів та послуг на території Львівщини виділити ту частку, яка припадає на споживання ту-

ристами. Туризм не визначений як окремий вид економічної діяльності в міжнародному класифікаторі видів економічної діяльності та Державному класифікаторі України ДК 009–96. Об'єктивна оцінка економічної ефективності й соціальної важливості розвитку туризму є можливою лише при комплексному поєднанні статистичної інформації та показників, що характеризують внесок туризму в економіку держави, але не підлягають статистичному обліку. Ці показники можна отримати шляхом проведення експертних оцінок, статистичних спостережень, досліджень туристичних потоків, проведення анкетування внутрішніх і міжнародних туристів тощо. Така інформація дасть можливість здійснювати ефективний аналіз ринку туристично-рекреаційних послуг, прогнозування та стратегічне планування розвитку регіональної інфраструктури туризму і курортів, галузевих інвестицій, розвитку людських ресурсів.

Література

1. Агафонова Л. Г. Туризм, готельний та ресторанний бізнес: ціноутворення, конкуренція, державне регулювання : навчальний посібник / Л. Г. Агафонова, О. Є. Агафонова. — К. : Знання України, 2002. — 358 с.
2. Балабанов И. Т. Экономика туризма : учебное пособие / И. Т. Балабанов И. Т., Балабанов А. И. — М. : Финансы и статистика, 2003. — 176 с.
3. Дурович А. П. Маркетинг в туризме : учеб. пособие / А. П. Дурович. — 5-е изд., стереотип. — Мн. : Новое знание, 2005. — 496 с.
4. Дядечко Л. П. Економіка туристичного бізнесу / Л. П. Дядечко. — К. : Центр учбової літератури, 2007. — 224 с.
5. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг / О. О. Любіцева. — К. : Альтерпрес, 2002. — 436 с.
6. Перекрест Т. В. Економічна ефективність діяльності туристичних підприємств / Перекрест Т. В. // Тези доповідей учасників II Міжнародної науково-практичної конференції (20–21 жовтня 2011 р.), м. Запоріжжя: Класичний приватний університет. — Запоріжжя: КПУ, 2011. — С. 368–370.
7. Правик Ю. М. Маркетинг туризму : підручник / Ю. М. Правик. — К. : Знання, 2008. — 303 с.
8. Програма розвитку туризму та рекреації у Львівській області на 2011 — 2013 роки [Електронний ресурс] — Режим доступу : www.lviv-land.com.ua/proekt-rozvytku-rehionu
9. Пуцентейло П. Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємництва : навчальний посібник / П. Р. Пуцентейло. — К. : Центр учбової літератури, 2007. — 344 с.
10. Результати діяльності туристичних підприємств [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.lviv-land.com.ua/>
11. Ткаченко Т. І., Гаврілюк С. П. Економіка готельного господарства і туризму : навч. посіб. / Т. І. Ткаченко, С. П. Гаврілюк. — К., 2005. — 179 с.
12. Ціни та ціноутворення у туризмі [Текст] : конспект лекцій / А. Шарапова ; Федерація профспілок України, Інститут туризму. — К. : [б. в.], 2007. — 101 с.